

Serhiy Kondratyuk

TRADYCJE PARLAMENTARYZMU UKRAIŃSKIEGO NA ZIEMIACH ZACHODNIO-UKRAIŃSKICH: HISTORIOGRAFIA ZAGADNIENIA

Proces gromadzenia wiedzy z zakresu historii oraz tradycji parlamentaryzmu od czasu powstania organów o charakterze przedstawicielskim przeszedł niełatwą drogę od zwyczajnego pisania historii realnego życia do podejmowania prób zmierzających do wypracowania wspólnego punktu widzenia na przeszłość, w celu lepszego rozumienia współczesności oraz nakreślenia perspektyw rozwoju parlamentaryzmu na Ukrainie. Wśród badaczy istnieją różne punkty widzenia dotyczące źródeł oraz czynników kształtowania się ukraińskiego parlamentaryzmu, który posiada swoją własną historię. Współczesne ujęcia metodologiczne (kulturowo-antropologiczne, komparatystyczne i in.) umożliwiają prowadzenie badań tradycji parlamentaryzmu ujmowanego jako stosunkowo samodzielne zjawisko bez jego sztywnego przywiązania do państwowego czy prawnego elementu bytu historycznego.

Oczywistym jest, że analiza wszystkich prac uczonych krajowych i zagranicznych poświęconych tradycji parlamentaryzmu na Ukrainie nie byłaby celowa. Z tego względu autor niniejszego artykułu ograniczył przedmiot swoich rozważań, obejmując nim jedynie prace z tego zakresu, które są na tyle reprezentatywne, że odzwierciedlają główne naukowe kierunki i trendy występujące we współczesnej ukraińskiej historii państwa i prawa.

Obiektem poznania tradycji parlamentaryzmu jest wiedza historyczna, zaczerpnięta z prac fachowych badaczy przeszłości, kształtujących naukowy wizerunek przeszłości parlamentaryzmu, w oparciu o istniejące w naukach historycznych i prawnych metody, modele i schematy poznania historyczno-prawnego. W związku z tym istnieje potrzeba ustalenia prawidłowego zakresu badań tradycji parlamentaryzmu ukraińskiego w oparciu o kryteria narodowościowe. Problem ten został zidentyfikowany już u zarania ukraińskiej nauki historii państwa i prawa, a więc jeszcze za czasów kijowskiej szkoły historyczno-prawnej (szkoły prawa zachodnio-ruskiego). Jednocześnie badacz omawianej problematyki powinien objąć zakresem swoich dociekań naukowych najnowsze osiągnięcia w dziedzinie poznawania tradycji parlamentaryzmu wypracowane w historiografii austriackiej, niemieckiej, rosyjskiej, słowackiej oraz czeskiej.

Ozywione zainteresowanie omawianą problematyką sięga początków XX w. W szczególności teoretycznej analizie poddano następujące zagadnienia: idea parlamen-

taryzmu, pochodzenie tradycji parlamentaryzmu, rozwój idei przedstawicielstwa i parlamentaryzmu oraz stosowanie jej w praktyce ustrojowej w dobie tworzenia się zrębów państwowości Ukrainy. Poza tym wiele uwagi poświęcono wyjaśnieniu znaczenia poszczególnych form przedstawicielstwa, a więc powszechnego przedstawicielstwa wyborczego, przedstawicielstwa arystokratycznego, przedstawicielstwa stanowego oraz przedstawicielstwa cenzusowego. Wymienione formy przedstawicielstwa analizują w swoich opracowaniach naukowych A. Aleksiejew, V. Vodovozov, M. Kovalevskij, J. Lozynskij, F. Moro, M. Rožkov¹.

Wybitni przedstawiciele szkół historycznych proponują własne punkty widzenia dotyczące tradycji parlamentaryzmu ujmowanej w kontekście powszechnej wizji przeszłości Ukrainy. Jedną z najbardziej interesujących koncepcji została wypracowana przez M. Hruszevskijego. W swoich licznych pracach² badacz skupia się na omówieniu zagadnień parlamentaryzmu, przy czym postuluje reguły, które obecnie można by określić jako nurt krytyczny w historiografii dotyczącej parlamentaryzmu na Ukrainie.

Wczesne formy „prawodawstwa narodowego” opisane w pracach M. Hruszevskijego jak dotąd nie stały się składnikiem przyjmowanego zazwyczaj schematu historii parlamentaryzmu. Linie demarkacyjną niezbędności historycznego doświadczenia przeprowadza on w pracach naukowych, w których tradycje parlamentaryzmu otrzymują praktyczny wymiar państwowy. Ujęcie to odnoszone jest do zagadnień przedstawicielstwa, roli frakcji w parlamencie, kształtowania się funkcji ustawodawczej, w tym zwłaszcza funkcji uchwalenia konstytucji. M. Hruszevskij charakteryzując więc w swej fundamentalnej pracy „Historia Ukrainy-Rusi”, nazywa ten okres parlamentaryzmu „okresem wieców dzielnicowych”, zaś panujący wówczas ustrój społeczny – ustrojem „wojskowo-wieczowym”. Niemniej jednak należy zauważyć, że charakterystyka wiecu wypracowana przez M. Hruszevskijego w oparciu o analizę jego organizacji, charakteru przedstawicielstwa oraz działalności ustawodawczej nie dają podstaw do określania go jako proto-parlamentu, aczkolwiek ustalenia M. Hruszevskijego wywarły istotny wpływ na badania wczesnych tradycji parlamentaryzmu na Ukrainie. Pod wpływem idei historiograficznych M. Hruszevskijego znajdowała się i znajduje się do dziś większa część badaczy historii parlamentaryzmu na Ukrainie.

Kolejnym istotnym przyczynkiem w badaniu omawianych zagadnień jest praca S. Dnistriańskiego „Pogląd na teorię prawa i państwa”³, w której zostały sformułowane zasady leżące u podstaw rozwoju ukraińskiego parlamentaryzmu. Według cytowanego autora parlamentaryzm kształtuje się wprawdzie jako zjawisko w dużej mierze samo-

¹ Por. I. Słowska, *Ideji parlamentaryzmu u pogliadach derżawnych dijacziv (poczatok XX st.)*, Prawo Ukrainy, 2012, Nr 3-4, s. 73-79.

² M. Hruszevskij, *Na porozi nowoji Ukrainy: gadky i mriji*, Kyjiv, s. 1918, 122; M. Hruszevskij, *Nowyj period istoriji Ukrainy za roky vid 1914 do 1918 r.* Uporiadnyk A. Trubaychuk, Kyjiv Lybid, 1992, s. 46; M. Hruszevskij, *Jakoji my хочemo federaciji?*, Wiedeń 1917, s. 22; M. Hruszevskij, *Na porozi nowoji Ukrainy. Stat i dżerelni materiały*. Redakcija i wstup L. Vynara. New-York, Ukrajinske istoryczne towarzystwo, 1992, s. 278.

³ S. Dnistriański, *Poglad na teorii prawa i derżawy*, Lwiv 1925, s. 63; S. Dnistriański, *Zagalna nauka prawa i polityky*, Praga, 1923, s. 176.

dzielne, niemniej jednak jego rozwój pozostaje w ścisłym związku z rozwojem prawa. Podstawowym czynnikiem decydującym o kształcie schematu historii parlamentaryzmu na Ukrainie zaproponowanego przez Dnistirańskiego był przyjęty przez badacza sposób rozumienia istoty państwa i prawa. Na podstawie posiadanej wiedzy i doświadczenia z zakresu działalności parlamentarnej autor zaproponował dwa projekty konstytucji: „Historia państwa Halickiego” (1918) oraz „Konstytucja ZURL” (1920). Niestety żaden z wymienionych projektów nigdy nie uzyskał statusu obowiązującego prawa, aczkolwiek słusznie są one postrzegane jako istotny składnik historii ukraińskiego konstytucjonalizmu i parlamentaryzmu.

Należy podkreślić, że większość prac naukowych z zakresu historii parlamentaryzmu na Ukrainie powstałych do połowy XX w. wpisuje się w intelektualne ramy dwóch przedstawionych powyżej paradygmatów, mimo zachodzących pomiędzy nimi różnic. Do grona badaczy reprezentujących opisywaną tendencję można zaliczyć R. Łaszczenko i M. Władymyrskiego - Budanova. Tak więc R. Łaszczenko⁴, profesor Wydziału Prawa Ukraińskiego Wolnego Uniwersytetu, udowodniał przewagę ustroju wiecowego Rusi Kijowskiej, podkreślając jego demokratyczny charakter. M. Władymyrskij-Budanov⁵ wyróżnia natomiast trzy okresy w ewolucji wiecu: pierwszy okres (VI-IX st.), kiedy wiec był zebraniem plemiennym; drugi okres (IX-X st.) – przejście od zebrań plemiennych do zgromadzeń miejskich, kiedy to w celu rozstrzygnięcia określonych spraw u starosty miasta zbierają się „lepsi ludzie” danej ziemi i omawiają zagadnienia ziemskie w obecności obywateli miasta; wreszcie trzeci okres, kiedy wiec zostaje wyodrębniony jako samodzielny organ władzy wyposażony w pełnię praw.

Wiele opracowań naukowych traktuje o „parlamentaryzmie kozackim”. Na przykład według D. Jawornyckiego⁶ rady kozackie są formą ustroju zaporoskiego, u podstaw którego leży „gromada, towarzystwo”. Rady te postrzegane są jako prototyp organów stanowiących samorządu terytorialnego. Warto zauważyć, że według cytowanego autora demokrację kozacką należy postrzegać jako wartość głęboko zakotwiczoną w przeszłości narodu ukraińskiego, sięgającą do tradycji demokracji wiecowej czasów księżęcych.

Oryginalne podejście do parlamentaryzmu doby kozackiej, które następnie było kontynuowane w granicach przedstawionych powyżej paradygmatów, zapoczątkował D. Doroszenko⁷. Podobnie jak inni przedstawiciele tzw. państwowej szkoły historycznej, Doroszenko omawiając tendencje przekształcenia się rad kozackich z zebrań wojskowych w organ państwowy, rozstrzygający sprawy powszechne i reprezentujący większość społeczeństwa, łączy rozwój parlamentaryzmu tego czasu z konstytucjonalizmem kozackim.

Kolejny okres kształtowania się tradycji parlamentaryzmu ukraińskiego obejmuje czasy rządów austriackich i austrowęgierskich na ziemiach zachodnio-ukraińskich.

⁴ R. Łaszczenko, *Lekcji po istoriji ukrajinskogo prawa*, Kyjiw, 1998, s. 257.

⁵ M. Władymirskij-Budanov, *Obzor istoriji russkogo prawa*. Rostov na Donu, 1995, s. 81.

⁶ D. Jawornyckij, *Istorija zaporizkich kozakiv*. U 3-ch tomach. Pereklad z rosijskojki I.Svarnyka. Tom 1, Lviv, 1990, s. 319.

⁷ T. Honcharuk, *Z istoriji wyborczego ruchu hatyckych ukrajinciw na rubezi XIX – XX st.*, Nowa polityka, 1998, Nr 1, s. 26.

W Austrii, a następnie w monarchii austriacko-węgierskiej, poczynając od połowy IX w. (nie licząc niewielkich przerw) aż do rozpadu imperium Austro-węgierskiego w 1918 r. kształtują się tradycje parlamentaryzmu galicyjskiego. Okres ten stanowił obszar zainteresowania wielu badaczy krajowych i zagranicznych, wśród których na szczególną uwagę zasługują prace T. Honczaruka, J. Płekana, V. Kołesnyka, H. Žuravlova, J. Dreval⁸. Wymienieni autorzy poddali analizie proces kształtowania się monarchii konstytucyjnej oraz parlamentaryzmu austriackiego, pierwszą Konstytucję Austriacką z dnia 25 kwietnia 1848 r., a także pierwsze wybory z 1848 r. Ponadto poddali analizie treść konstytucji galicyjskich oraz prace Sejmu Galicyjskiego.

Badając przebieg reformy systemu politycznego w Cesarstwie Austriackim i uchwalenie pierwszej Konstytucji Austrii, w której deklarowano podstawowe prawa i wolności poddanych, a także określono zasady funkcjonowania ustawodawczego organu przedstawicielskiego przy zachowaniu władzy najwyższej w rękach imperatora, cytowani autorzy ukazali udział Ukraińców w przebiegu procesów parlamentarnych tamtego okresu.

W tym kontekście na uwagę zasługuje praca austriackiego historyka Ericha Ciolnera „Historia Austrii”⁹, w której naświetlono historię tego kraju, w tym austro-węgierski dualizm, reformy polityczne i miejsce Ukraińców w tych procesach. Natomiast praca A. Łozynskiego „Autonomia krajów w konstytucji austriackiej”¹⁰ traktuje o wyborach i prawach wyborczych oraz o udziale w nich ludności ukraińskiej.

Jak zaznacza J. Dreval w artykule „Parlamentaryzm w systemie politycznym Ukrainy”¹¹ w pierwszym parlamencie austriackim liczącym 338 posłów, 44 deputowanych było narodowości ukraińskiej; 39 reprezentowało Galicję, zaś 5 – Bukowinę. Mimo stosunkowo niewielkiej reprezentacji, ukraińscy posłowie aktywnie uczestniczyli w podejmowaniu rozstrzygnięć dotyczących szeregu podstawowych problemów, jak chociażby problem administracyjnego podziału Galicji na „polską” Zachodnią i „ukraińską” Wschodnią, czy też zagadnienia związane z przeprowadzeniem reformy rolnej.

Po rozwiązaniu parlamentu 7 marca 1849 r. rozpoczął się proces przebudowy Cesarstwa Austriackiego w oparciu o zasady decentralizacji i federalizmu. W latach 1867, 1873 i 1907 uchwalono szereg ustaw państwowych o podziale imperium na dwie części oraz o przedstawicielstwie, zgodnie z którymi proklamowano powszechne i bezpośrednie prawo wyborcze realizowane w tajnym głosowaniu. Niemniej jednak niektóre przepisy zawarte we wspomnianych ustawach zakładały ograniczenie praw Ukraińców.

⁸ J. Płekan, *Polityczni ta ideologiczni aspekty ukraińskiego pytania w Awstro-Ugorській imperii*. Ukrajina w XX st.: kultura, ideologia, polityka. Vypusk 6, Kyjiv, Instytut istoriji Ukrainy NAN Ukrainy, 2002, s. 77.

⁹ E. Ciolner, *Istorija Awstriji*. Pereklad z nimečkoji R. Dubasevych, Kch. Nazarkevych, A. Onyshchenko, N. Ivanychuk, Lwiv, Litopys, 2001, s. 346-347.

¹⁰ A. Łozynskyj, *Awtonomija krajiw w awstrijskij konstytuciji*. Lwiv, Maukowe towarzystwo imeni Szewczenka, 1912, s. 21-24.

¹¹ J. Dreval, *Parlamentaryzm u politycznij systemi Ukrainy*, Kcharkiv, Nacionalnyj Uniwersytet Wnutrisznych Spraw, 2003, s. 44.

Na omawiany okres przypadał także rozwój zachodnio-ukraińskiego ruchu politycznego, który zaowocował utworzeniem szeregu partii politycznych jak: Ruśko-Ukraińska Partia Radykalna (RUPR), Ukraińska Partia Radykalna (UPR), Ukraińska Partia Socjalno-Demokratyczna (UPSD), Ukraińska Narodowo-Demokratyczna Partia (UNDP), za pośrednictwem których Ukraińcy bronili swoich praw, co niejednokrotnie skutkowało uchwalaniem korzystnych dla nich rozstrzygnięć.

Kolejny istotny obszar wiedzy z dziedziny historii parlamentaryzmu na Ukrainie to naukowa spuścizna I. Franki, który zarówno w swoich pracach naukowych, jak i poprzez własną aktywną działalność polityczną kładzie nacisk na rolę partii politycznych w procesie rozwoju ukraińskiego parlamentaryzmu¹².

Na szczególną uwagę zasługuje dokonana przez I. Franko analiza rozwoju parlamentaryzmu na ziemiach zachodnio-ukraińskich. Jedną z kluczowych cech w ujęciu cytowanego autora, praktycznie niewystępującą w tradycyjnych paradygmatach leżących u podstaw badań historii parlamentaryzmu, jest ujęcie problemu w oparciu o kryteria terytorialne. Bezpośrednią konsekwencją ich przyjęcia jest rozpatrywanie parlamentarnej tradycji Ukraińców nie w sposób wyizolowany, lecz łącznie z tradycjami parlamentaryzmu innych narodów zamieszkujących określone terytorium. Pod tym kątem analizie poddane zostały konstytucje austriackie, przebieg kampanii wyborczych do przedstawicielskich organów władzy itd. I. Franko jest przykładem szeregu uczonych, którzy przyczynili się do uświadomienia faktu, że stworzenie ukraińskiej tradycji parlamentarnej nie byłoby niemożliwe bez organicznego przyswajania europejskich tradycji przedstawicielstwa, samorządu terytorialnego, czy też idei suwerenności narodu. W celu efektywnego badania procesów kształtowania się i rozwoju parlamentaryzmu ukraińskiego przedmiotem badania należy więc objąć analizę podobnych procesów zachodzących na terenie Europy Środkowo-wschodniej. I. Franko zastosował schemat badawczy, wedle którego historia ukraińskiego parlamentaryzmu postrzegana jest jako składnik europejskiej historii parlamentaryzmu. Stosowanie tego paradygmatu okazuje się owocne także i dla współczesnych badaczy tego zjawiska.

Zagadnienie parlamentaryzmu jako przedmiotu szczegółowych badań instytucji państwowo-prawnych oraz samorządowych pojawia się także w pracach prawników takich jak: T. Ciuciura, J. Panejko, M. Czubytyj, L. Okinshevyh¹³. Warto przy tym nadmienić, że badania ukraińskich uczonych przebywających na emigracji miały bardziej obiektywny charakter w porównaniu z pracami uczonych napisanych na terytorium Radzieckiej Ukrainy.

Należy także zwrócić uwagę na prace, u podstaw których leżą wspomnienia uczestników analizowanych wydarzeń historycznych a których celem było odtworzenie historii parlamentaryzmu na ziemiach zachodnio-ukraińskich. Chodzi tu przede wszystkim

¹² I. Franko, *Twory. U 50-ty tomach. Kyjiv*. Naukowa Dumka, 1976-1986. Tom 1, 448 s; Tom 2, s. 45, 46, 50.

¹³ T. Ciuciura, J. Panejko, M. Czubytyj, *Istoryko-prawowi osnovy akt iv samostijnosti ta sobornosti Ukrainy 1918 i 1919 roku*, Pravnyczyj visnyk, knypa 2, New-York, 1963, s. 3-12.

kim o prace S. Jarosławyna¹⁴ i M. Stachiva¹⁵, stanowiące swoisty łącznik badań specjalistycznych przeprowadzonych w różnych okresach. Rola wymienionych autorów w sposób szczególny zarysowuje się na tle kryzysu radzieckiej historiografii dotyczącej parlamentarizmu, bowiem już samo pojęcie „parlamentaryzm”, rozumiane jako historycznie uzasadniona forma ukraińskiej samorządności i demokracji, nie wpisywało się w schemat radzieckiej historii Ukrainy. Radziecka historiografia gromadziła wiedzę historyczną dotyczącą tych zjawisk, wobec której następnie zaistniała potrzeba deideologizacji. Zadanie to było sukcesywnie realizowane w latach 90-tych ubiegłego wieku, zwłaszcza w okresie po uchwaleniu Konstytucji Ukrainy z 1996 r., kiedy to zrodziła się pilna potrzeba ukształtowania współczesnego modelu ukraińskiego parlamentarizmu. Te jakże ambitne kryteria zostały spełnione w pracach historyczno-prawnych O. Myronenki, V. Żuravskiego, P. Kysłogo, H. Vajza, V. Jermołajewa i innych.

Monografia V. S. Żuravskiego „Kształtowanie się i rozwój ukraińskiego parlamentarizmu (zagadnienia teoretyczne i prawne)”¹⁶ jest nie tylko właściwą syntezą badań parlamentarizmu przez tego autora, lecz ponadto stanowi próbę kształtowania ujęć naukowych dotyczących zagadnień parlamentarizmu na podstawie powszechnych tendencji współczesnej światowej myśli historyczno-prawnej. Po raz pierwszy powstaje konkretnie historyczna praktyka działalności parlamentu według zasad analizy ogólnoteoretycznej ukraińskiego parlamentarizmu uwzględniająca etapy rozwoju ukraińskiej państwowości. V. S. Żuravskij odtworzył nieprzerwaną historię ukraińskiego parlamentarizmu oraz wskazał mechanizmy determinujące jego dalszy rozwój. Niestety poza obszarem zainteresowania autora pozostaje badanie rozwoju parlamentarizmu na ziemiach zachodnio-ukraińskich.

Na podstawie opracowanej syntezy historii parlamentarizmu V. M. Jermołajew w podręczniku „Historia wyższych przedstawicielskich organów władzy na Ukrainie”¹⁷ proponuje wytyczenie jakościowo nowego kierunku rozwoju badań historyczno-prawnych. Autor podejmuje aktualne wyzwania stojące przed historiografią ukraińskiego parlamentarizmu koncentrując się na badaniu całokształtu większych i małych struktur, leżących u podstaw rozwoju parlamentarizmu oraz wyznaczających charakter tradycji narodu ukraińskiego. Podstawowym zadaniem omawianej pracy było badanie składu, kompetencji, funkcji, trybu pracy, charakteru organów przedstawicielskich, poczynając od Rusi Kijowskiej aż do kształtowania się krajowego parlamentarizmu w dobie zmagania narodowowyzwoleńczych w latach 1917-1920.

Postrzeżenie historii parlamentarizmu jako składnika ukraińskiego konstytucjonalizmu uzasadnił znany konstytucjonalista Petro Stecyuk, który w pracy „Podstawy teo-

¹⁴ S. Jarosławyn, *Wyzwolna borotba na zachidnoukrajinskich zemlach 1918-123 rokach*. Filadelfia, 1956, s. 184.

¹⁵ M. Stachiv, *Zachidna Ukrajina: narys istoriji derzawnogo budivnyctwa ta zbrojnoji i dyplomatyčnoji oborony w 1918-1923 rokach*. U 4-ch tomach. S.Krenton, 1960-1961.

¹⁶ V. Żuravskij, *Stanowlennia i rozwyto ukrajinskiego parlanetaryzmu (teoretyczni i organizacyjno-prawowi problemy)*.

¹⁷ V. Jermołajew, *Istorije wyszcznych pedsatwnyckych organiw władzy w Ukraini*. Kcharkiv, Prav, 2005, s. 272.

rii konstytucji i konstytucjonalizmu”¹⁸ rozwija ujęcie historii parlamentaryzmu w nauce prawa konstytucyjnego. Poszczególne regulacje normujące organizację i funkcjonowanie organów przedstawicielskich ujmowane są jako systemy współdziałania państwa i społeczeństwa, charakteryzujące się uznaniem szczególnej roli stałych organów przedstawicielskich w realizacji funkcji władzy państwowej.

W pracach znanych lwowskich naukowców V. Kulczyckiego, B. Tyszczyka, M. Nastyuka, M. Kobyleńskiego, I. Bojka, I. Nastasiak i innych szczególnego znaczenia nabiera kwestia wykazania związków parlamentaryzmu z innymi sferami życia społecznego i ujmowanie parlamentaryzmu jako ich integralnego składnika. Zasadność tego ujęcia została ukazana na przykładach analizy wiecu w państwie Halicko-Wołyńskim, działalności sejmów krajowych Galicyjskiego i Bukowińskiego, parlamentaryzmu w czasie ZUNR, a także parlamentaryzmu Austro - Węgier i Polski. Na podstawie analizy działalności wiecu w Rusi Halicko-Wołyńskiej V. Kulczyckij, B. Tyszczyk oraz I. Bojko doszli do wniosku, że „*nie był on organem stałym, a zwoływano go jedynie w wyjątkowych sytuacjach, wynikających ze szczególnych politycznych okoliczności. Wiec był narzędziem w rękach grupy feudałów miasta czy przedmieść, dlatego inicjatywa jego zwołania wychodziła od księcia lub bojarów danego miasta. Książęta wykorzystywali wiec w celu umacniania swojej władzy. Jak tylko cel ten był osiągnięty, co wyrażało się w konsolidacji aparatu wojskowego i administracyjnego, potrzeba zwoływania wiecu zanikała*”¹⁹. Taka treściowa ocena wiecu sytuuje się poza tradycyjnym schematem historii parlamentaryzmu na Ukrainie. Zasadność przedstawianego punktu widzenia została potwierdzona także poprzez analizę innej instytucji, mianowicie zjazdów feudałów. Uczeni charakteryzują ich funkcję w następujący sposób: „*Zjazdy feudałów nie były stałymi organami władzy. Zwoływano je rzadko, przede wszystkim wtedy, kiedy zaostrzały się spory związane z prawem książąt do władzy w tym czy innym księstwie, lub gdy pojawiała się potrzeba ochrony ziem ruskich przed cudzoziemskimi najeźdźcami*”.

Tradycje nurtu krytycznego w historiografii spotykamy w pracach V. Kulczyckiego na temat Galicyjskiego Sejmu Stanowego²⁰, Galicyjskiego Sejmu Krajowego²¹ oraz innych organów przedstawicielskich w czasach austrowęgierskich. W literaturze przedmiotu podkreślano, że organy te powstawały jako elementy aparatu państwa obcego Ukraińcom. Wydaje się, że takie ujęcie w sposób uprawniony przeciwstawia się tendencjom do nadmiernej gloryfikacji parlamentaryzmu z czasów połowy XIX i początku XX w.

¹⁸ P. Stecyuk, *Osnovy teoriji konstytuciji ta konstytucjonalizmu*. Posibnyk dla studentiv. Lwiv, Astrolabija, 2003, Czastyna 1, s. 53.

¹⁹ V. Kulczyckij, B. Tyszczyk, I. Bojko, *Halycsko-Wołyńska derżawa (1199-1349)*. Monografia. Lwiv, 2005, s. 216.

²⁰ V. Kulczyckij, *Do pytania pro Halycckij stanowyj Sejm (lata 1775-1848)*. Naukowi zapysky. Tom XXXVIII. Serija jurydyczna. Wypusk 3, Wydawnictwo Lwiewskiego Uniwersytetu. 1956, s. 65-71.

²¹ V. Kulczyckij, *Do pytanija pro Halycckij stanowyj Sejm (1775-1848 roky)*. Naukowi zapysky. Tom XXXVIII. Serija jurydyczna. Wypusk 3, Wydawnictwo Lwiewskiego Uniwersytetu. 1956, s. 65-71.

Stanowisko zbieżne z poglądami reprezentowanymi przez grono lwowskich prawników zostało wyrażone przez lwowskich badaczy historii, wśród których należy wymienić O. Arkusza, I. Mudryja, I. Czornoviła²².

Interesujące wydaje się ujęcie niniejszego zagadnienia przez O. Arkusza w pracy monograficznej „Sejm Galicyjski: kampanie wyborcze lat 1889 i 1895”, w której autorka powiązała reformy konstytucyjne przeprowadzone w Cesarstwie Austro-węgierskim w latach sześćdziesiątych XIX w. ze zjawiskiem kształtowania się parlamentaryzmu jako nieodłącznej cechy ustroju państwowego w dobie nowożytnej. W wyniku badań kampanii wyborczych do Sejmu Galicyjskiego z roku 1889 oraz 1895 O. Arkuszy przytaczając przekonujące argumenty ukazała zjawisko przekształcania się poddanych monarchii w nosicieli władzy poprzez zmiany psychologiczne ówczesnego społeczeństwa, które odzwierciedliły się w procesie kształtowania się tradycji parlamentarnej. Autorka słusznie wskazała, że „parlamentarna i okołoparlamentarna działalność, rozgrywająca się w dwóch instytucjach, czyli w Radzie Państwowej oraz w Galicyjskim Sejmie krajowym we Lwowie, była nieodłączną częścią życia politycznego galicyjskich Ukraińców w drugiej połowie XIX i pierwszej połowie XX wieku”. Ogólnie rzecz ujmując praca O. Arkuszy stanowi próbę syntetycznego badania historii wyborów galicyjskich w okresie autonomii ujmowanych jako integralny składnik politycznej historii Galicji oraz historii prawa wyborczego.

Z kolei analizę parlamentaryzmu, jego kształtowania się i rozwoju jako składnika historii instytucji państwowo-prawnych na Bukowinie przeprowadził znany ukraiński historyk prawa M. V. Nykyforak. Jego monografia „Bukowina w czasie jej przynależności do Austrii (lata 1774-1918)”²³ jest pierwszą próbą systemowego badania rozwoju państwowo-prawnego Bukowiny w okresie jej przynależności do Austrii. Reprezentacja Bukowiny w parlamencie austriackim, Radzie Państwowej, Sejmie Bukowińskim została ukazana jako nieodłączna część historii parlamentaryzmu na Ukrainie.

Natomiast ukraińska historiografia tradycji parlamentaryzmu na Zakarpaciu doznaje uszczerbku z powodu trendu określanego jako „polityczne rusofilstwo”, które inspiruje nienaukowe podejście do historii tych ziem. Z drugiej strony doświadczenia historyczne Karpackiej Ukrainy, która została utworzona na mocy decyzji parlamentu, stymuluje studiowanie tradycji parlamentaryzmu na Zakarpaciu oraz wprowadzenie jej do kontekstu historii parlamentaryzmu ukraińskiego. Wśród prac badawczych poświęconych parlamentaryzmowi Karpackiej Ukrainy należy wymienić pracę P. Stercza „Państwo Karpato-Ukraińskie”²⁴, w której autor szczegółowo analizuje proces wyborczy do organu przedstawicielskiego (Sejmu), wykazując, że naród jest suwerenem w odniesieniu

²² M. Mudryj, *Wyborczy kampaniji do Halyckiego Sejmu: Suspilstwo, polityka ta miżnarodni wzajemyny (60-70 rr. XIX st.)*. Respublikaneć. 1992, Nr 1-2; I. Czornovił, *Ukrajinska frakcija Halyckiego krajowego sejmu 1861-1901 rr.* Lviv, 2002; O. Arkusza, *Halyckij Sejm. Wyborczy kampaniji 1889 i 1895 rr.* Lviv, 1996.

²³ M. Nykyforak, *Bukowyna w derżawno-prawowij systemi Awstriji (1774-1918)*. Czerniwci, Ruta 2004, s. 386.

²⁴ P. Sterczo, *Karpato-Ukrajinska derżawa*, Reprintne wydania. Lwiw, Za wilnu Ukrainiu. 1994.

do praw państwowych, zaś władza: to jest sejm ustawodawczy oraz egzekutywa narodo-wo-polityczna która podlega woli suwerena oraz jest przez niego kontrolowana.

Obecnie tradycje parlamentaryzmu na Zakarpaciu stanowią przedmiot badań w pracach I. Adamczuka, J. Bysagy, M. Vehesza, S. Kolbenko, Łemaka, P. Łepisewycza, I. Terlyuka i innych.

Analiza badań historii parlamentaryzmu na Ukrainie pokazuje, że ukraińska nauka historyczno-prawna podjęła pierwsze kroki ku tworzeniu ogólnego wizerunku przeszłości parlamentaryzmu. Syntetyczne „narodowe idee parlamentaryzmu” wpisują się w ramy trzech paradygmatów historycznych, z jednej strony odtwarzają i wykazują samoistny charakter ukraińskiego parlamentaryzmu, z drugiej zaś – podkreślają jego integrację z ogólnoswiatowymi i europejskimi procesami. Nowe badania historii parlamentaryzmu, w tym i jego kształtowania się i rozwoju na ziemiach zachodnioukraińskich, powinny zmierzać w kierunku harmonizacji różnych podejść badawczych, przełamania ograniczonego charakteru poszczególnych ujęć metodologicznych oraz wprowadzenia do naukowego obiegu całego kompleksu wiedzy dotyczącej przeszłości parlamentaryzmu, w tym także osiągnięć historiograficznych.

Streszczenie

W artykule przeprowadzono przegląd literatury naukowej, dotyczącej badań tradycji parlamentaryzmu ukraińskiego na ziemiach zachodnio-ukraińskich w czasie międzywojennym.

Słowa kluczowe: parlamentaryzm, parlament, ukraińskie przedstawicielstwo parlamentarne, wybory, system wyborczy

Traditions of the Ukrainian parliamentarism on the territory of the West Ukraine Overview of the relevant historiography

Summary

The article provides an overview of academic literature on tradition of the Ukrainian parliamentarism in the West – Ukrainian territories in the interwar period.

Key words: parliamentarism, parliament, Ukrainian parliamentary representation, elections, electoral system